

УДК 330.341 16658.152

ББК 65.290 - 93

3 12

Рекомендовано вченою радою Державного ВНЗ "Національний гірничий університет (протокол № 4 від 21 квітня 2010 року)

Рецензенти:

К.Ф. Ковальчук - д-р екон. наук, професор, декан факультету економіки і менеджменту (Національна металургійна академія України);

С.Я. Салига - д-р екон. наук, професор, директор інституту економіки (Класичний приватний університет, м. Запоріжжя);

В.О. Василенко - д-р екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу (Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського).

Колектив авторів: співробітники кафедри економічного аналізу та фінансів Державного ВНЗ "НГУ" д-р екон. наук, проф. О. С. Галушко (п. 1.1, 2.2, 4.2), д-р екон. наук, доц. О. В. Ермошкіна (п. 4.1, 4.3), канд. екон. наук, доц. Л. М. Дідик (п. 2.4), канд. екон. наук, доц. І. Ю. Герасимова (п. 4.4), канд. екон. наук, доц. О. І. Дедіков (п. 1.2), канд. екон. наук, доц. О. В. Крилова (п. 3.3), канд. екон. наук, доц. Л. Г. Соляник (п. 2.3), канд. екон. наук, доц. І. М. Цуркан (п. 4.5), канд. екон. наук, доц. Н. М. Штефан (п. 2.1), асист. О.І. Горяча (п. 3.1), асист. О. Ю. Доценко (п. 1.5,2.2), асист. Д.С. Козар (п. 1.4), асист. І.М. Лісовенкова (п. 2.5), асист. Ю.В. Нікіфорова (п. 3.2), старш. викл. І.В. Радзівіло (п. 1.3).

Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств на базі інноваційного розвитку [Текст]: моногр. /за ред. О.С. Галушко. - Д : Національний гірничий університет, 2012. -212 с.

ISBN 978-966-350-337-0

Викладено концептуальні основи забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств на базі інноваційного розвитку. Розглянуто проблеми формування високого рівня конкурентоспроможності промислового підприємства на основі інноваційного розвитку, викладено питання ефективного формування фінансових ресурсів, наявність яких забезпечує інноваційний розвиток підприємства, а також підходи до створення ефективного організаційно-фінансового механізму інноваційного розвитку промислового підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки та глобалізації світової економіки.

Рекомендована для наукових співробітників, фахівців-практиків з управління інноваційною діяльністю підприємств, планування та фінансування інноваційного розвитку, а також для викладачів, аспірантів, докторантів та студентів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-350-337-0 © Держаний ВНЗ "Національний гірничий університет", 2012

Процес глобалізації який охопив світову економіку вимагає від підприємств орієнтації на інноваційну спрямованість стратегії розвитку і є невід'ємною умовою забезпечення його високої конкурентної позиції на зовнішніх ринках збуту, що, у свою чергу, є запорукою прибутковості та фінансової стійкості підприємства. Разом з тим придбання підприємствами нових технологій, замовлення їх розробки науково-дослідним установам або розробка таких технологій власними дослідними лабораторіями підприємств на даний час мають вкрай обмежений характер в силу як суб'єктивних, так і об'єктивних причин. До об'єктивних причин слід віднести дію зовнішніх для підприємства чинників, таких як: низький стартовий рівень технологій вітчизняних підприємств у порівнянні зі світовими лідерами виробництва аналогічної за призначенням продукції; недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств у зв'язку з низькою їх конкурентоспроможністю як за якістю продукції, так і за її ціною, що обумовлюється високим рівнем матеріалоємності, енергоємності продукції та високим рівнем фізичного та морального зносу основних засобів виробництва; відсутність орієнтації власників капіталу на фінансування розвитку підприємства, спрямоване на отримання доходів через певний час, їх бажання отримати прибуток негайно за рахунок зниження витрат на робочу силу; вкладання власниками підприємств інвестицій у більш інвестиційно-привабливі підприємства за кордоном; недостатня розвиненість фінансового ринку України та порівняно високий рівень інфляції, що призводить до високої ціни та обмеженості середньо та довгострокових кредитних ресурсів, тощо.

Проблемам забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств на основі інноваційного розвитку, формуванню фінансового потенціалу інноваційної діяльності підприємства присвячена ціла низка робіт вітчизняних та закордонних дослідників. Однак стрімкий розвиток глобалізації світової економіки викликає необхідність розробки більш дієвих методів активізації інноваційної діяльності, як основного напрямку підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах жорсткої конкуренції. Потребує удосконалення механізм створення фінансового потенціалу інноваційної діяльності за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування, забезпечення інноваційної спрямованості використання доходів вітчизняних підприємств, обґрунтування оптимальних варіантів інноваційного розвитку та розподілу капітальних вкладень при реалізації проекту. Існуючі на цей час дослідження, спрямовані на пошук ефективних шляхів інноваційного розвитку, не у повній мірі віддзеркалюють фактори, які

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
1. АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1. Інноваційний розвиток - основа конкурентоспроможності в умовах глобалізації	7
1.2. Аналіз інноваційної активності у світовій та національній економіці	14
1.3. Теоретичні підходи до визначення інноваційної кризи підприємства	21
1.4. Управління інноваційними процесами промислового підприємства на засадах контролінгу	33
1.5. Регіональні аспекти забезпечення активізації інноваційної складової конкурентоспроможності підприємств	37
Резюме	42
Перелік літературних джерел до розділу 1	43
2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	46
2.1. Розвиток методичних підходів до оцінки ефективності управління інноваційним розвитком промислових підприємств	46
2.2. Оцінка ефективності інноваційного проекту як основа його консолідованого фінансування	50
2.3. Оцінка фінансової складової конкурентоспроможності промислових підприємств	57
2.4. Оцінка ефективності використання капіталу промислових підприємств під впливом інноваційного розвитку	72
2.5. Оцінка підприємницького потенціалу промислових підприємств в умовах інноваційного розвитку	88
Резюме	98
Перелік літературних джерел до розділу 2	99
3. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ	103
3.1. Інноваційні фактори ресурсного потенціалу промислового підприємства	103
3.2. Фактори, викликані процесами глобалізації, які змушують промислове підприємство обирати інноваційний шлях розвитку	108

3.3. Особливості розробки інвестиційних проектів освоєння родовищ корисних копалин на базі застосування інноваційних технологій	114
Резюме	122
Перелік літературних джерел до розділу 3. "ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ" ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	123
4.1. Вибір джерел фінансування інноваційних проектів в умовах розвитку фінансового ринку	126
4.2. Проблеми формування підприємствами власних джерел фінансування за рахунок амортизаційних відрахувань	149
4.3. Орієнтація фінансових потоків промислових підприємств на їх інноваційний розвиток	153
4.4. Венчурне фінансування інноваційного розвитку	188
4.5. Комплексне страхування промислових ризиків в умовах інноваційного розвитку підприємств	194
Резюме	202
Перелік літературних джерел до розділу 4	204

обумовлюють інноваційну активність, не в достатній мірі забезпечують комплексність вирішення питань інноваційного розвитку. У ряді випадків процес забезпечення конкурентоспроможності підприємств не пов'язується з його інноваційним розвитком і дослідження обмежуються розробкою методичних підходів до пошуку ринків збуту, зниження собівартості без інноваційного розвитку. Світова економічна криза довела, що проблеми пов'язані з вільним рухом капіталу загострилася не тільки для України, а і для високо розвинених країн світу де власники капіталу прагнуть перевести робочі місця у країни, що розвиваються і відрізняються дешевою робочою силою. В Україні інші мотиви руху капіталу у інші країни, але ефект від цього процесу - відсутність технічного розвитку та переозброєння вітчизняних підприємств не дає змоги реалізувати інноваційний напрямок розвитку країни та підняти рівень конкурентоспроможності національної економіки.

Тому метою даної монографії є наукове обґрунтування та розробка методів забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств на базі їх інноваційного розвитку, визначення впливу інноваційного розвитку на їх конкурентоспроможність, обґрунтування шляхів формування внутрішніх та пошуку зовнішніх джерел фінансування інноваційної діяльності, забезпечення спрямованості використання доходів вітчизняних підприємств на їх модернізацію та технічне переозброєння.

У монографії розглянуті фактори впливу на конкурентоспроможність та інноваційну активність підприємств, обґрунтовані підходи до визначення інноваційної кризи підприємства, запропоновані науково обґрунтовані підходи до вибору джерел фінансування та інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності, розглянуті регіональні аспекти забезпечення інноваційного розвитку,

Так, у першому розділі інноваційний шлях розвитку визначений як єдино можливий для ефективної інтеграції економіки України у світове економічне співтовариство (п.1.1). У цьому розділі також визначені необхідні темпи розвитку національної економіки (п.1.1.), пріоритетні напрямки удосконалення інноваційної політики держави та наукові дослідження, які сприятимуть формуванню ефективної інноваційної політики. У першому розділі монографії також розглянуто світовий досвід активізації інноваційної активності, створення інноваційної інфраструктури (п.1.2). Оскільки розробка стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств на основі інноваційного розвитку повинна базуватися на реальній оцінці інноваційного стану підприємства, у монографії розглянуті теоретичні підходи до визначення інноваційної кризи підприємства (п.1.3), фактори її виникнення та симптоми її наявності (п.1.3). Необхідною умовою успішної реалізації інноваційної

політики підприємства є планування, аналіз і контроль інноваційного розвитку. Тому у п.1.4 монографії розкриті основні принципи формування механізму контролінгу інноваційної діяльності. Великий вплив на інноваційну активність підприємств спричиняє інноваційний клімат регіону його розташування. Тому завершальним підрозділом першого розділу, присвяченого аналізу інноваційного потенціалу промислових підприємств є розгляд регіональних аспектів забезпечення активізації інноваційної складової конкурентоспроможності підприємства (п.1.5).

Другий розділ монографії присвячено удосконаленню методичних підходів до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємства. В ньому розглянуто еволюцію цих підходів (п.2.1), теоретичні підходи до оцінки ефективності інноваційного проекту, як основи його консолідованого фінансування усіма отримувачами ефекту від його реалізації (п.2.2), визначена фінансова складова конкурентоспроможності промислових підприємств (п.2.3). У монографії стверджується, що комерційний ефект від впровадження інновацій у кінцевому рахунку відбивається на ефективності використання капіталу, який його власник вкладає у підприємство і розглядаються теоретичні підходи до оцінки цієї ефективності під впливом інноваційного розвитку (п.2.3), Важливим питанням забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку підприємства є наявність підприємницького потенціалу. Тому в монографії приділяється увага оцінці підприємницького потенціалу промислових підприємств в умовах інноваційного розвитку (п.2.5).

Визначенню факторів, що впливають на конкурентоспроможність та інноваційну активність підприємств присвячено третій розділ монографії. Не зважаючи на різноманіття факторів, що впливають на конкурентну позицію підприємств та на їх інноваційну активність, автори зробили спробу виділити основні та довели, що в першу чергу, вирішуючи питання конкурентоспроможності та інноваційного розвитку слід досліджувати та враховувати вплив факторів ресурсного потенціалу (п.3.1) та факторів, викликаних процесами глобалізації (п.3.2). Крім того у даному розділі розглядаються особливості розробки інвестиційних проектів освоєння родовищ корисних копалин на базі застосування інноваційних технологій (п. 3.3), оскільки добувна промисловість України традиційно відрізняється низькою інноваційною активністю, найбільш високими показниками фондоемності та трудомісткості.

Процес формування конкурентоспроможного інноваційно активного підприємства потребує формування відповідного організаційно-фінансового механізму. Тому четвертий, останній розділ монографії, присвячено

теоретичним основам його формування. Так, у п.4.1 розглянуто методологічні та методичні підходи до формування механізму фінансування інноваційного розвитку в умовах діючого фінансового ринку. Також приділена увага визначенню раціональної амортизаційної політики (п.4.2), яка дозволяє підприємствам формувати власні фінансові ресурси інноваційного розвитку за рахунок акумулювання амортизаційних відрахувань. Важливим питанням формування інноваційних ресурсів є створення механізму спрямування фінансових потоків підприємств на реінвестування. Тому п.4.3 присвячено вирішенню цієї проблеми. Інноваційна діяльність, як відомо, супроводжується високим рівнем ризику. Тому п.4.4 та п. 4.5 монографії присвячені саме визначенню цих ризиків, використанню венчурного фінансування інноваційної діяльності та комплексному страхуванню промислових ризиків в умовах інноваційного розвитку.

Монографія підготовлена колективом кафедри економічного аналізу та фінансів Державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет».

Автори усвідомлюють, що багатогранність обраного напрямку досліджень не дає змоги у межах однієї праці охопити весь спектр проблем підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, оскільки він охоплює економічні, організаційно-технічні, технологічні, культурологічні, соціальні, політичні, юридичні та інші проблеми. Разом з тим автори сподіваються, що викладені у монографії результати досліджень сприятимуть підвищенню зацікавленості науковців, студентів, аспірантів, докторантів та представників підприємств до пігань поглиблення теоретичного підґрунтя забезпечення конкурентоспроможності підприємств національної економіки на базі їх інноваційного розвитку. Матеріал, викладений у монографії також може широко використовуватись у навчальному процесі, при виконанні курсових та дипломних робіт студентів напряму підготовки «Економіка та підприємництво», магістрів, що навчаються за спеціальністю «Фінанси і кредит» та інших спеціальностей економічного спрямування.

Розділ 1 АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Інноваційний розвиток - основа конкурентоспроможності в умовах глобалізації

Інтеграційні процеси, які є невід'ємною об'єктивною складовою розвитку світової економічної системи та викликані прагненням країн підвищити ефективність виробництва на основі встановлення єдиних правил руху і використання всіх видів ресурсів, уніфікації виробничих, екологічних і інших видів стандартів, формування фінансових фондів для реалізації інвестиційних проектів, вимагають від країни підвищення якісних показників її розвитку принаймні до середнього рівня групи країн, в яку вона прагне інтегруватися. Тому не випадково при утворенні Європейського Союзу до країн-претендентів пред'являлися такі вимоги, як максимально припустимий обсяг бюджетного дефіциту (3% ВВП), максимально припустимий обсяг державного боргу (60% ВВП), максимально припустимий рівень інфляції (що не перевищує на 1,5% рівень інфляції трьох найбільш стабільних країн співтовариства), максимально припустимий рівень процентних ставок за довгостроковими (інвестиційним) кредитами (що не перевищує більш, ніж на 2% процентні ставки по довгостроковим боргам в найбільш стабільних країнах співтовариства) [1].

На сучасному етапі розвитку світової економіки у інтеграційні процеси залучається все більше країн. Інтеграція економіки будь якої країни у світове економічне співтовариство є складним багатогранним процесом, успішне протікання якого багато в чому залежить від вірного вибору політики адаптації до нових умов функціонування. Особливо це відноситься до України та інших постсоціалістичних країн, рівень показників розвитку яких істотно відрізняється від середнього їх рівня по країнах з розвинутою ринковою економікою, які належать за класифікацією Світового банку (World Bank) до країн з високим (high income) та вище середнього (upper middle income) рівнем доходів [2]. При порівняльному аналізі макроекономічних показників вказаних країн очевидно, що найбільш суттєві відмінності спостерігаються в рівні валового національного доходу у розрахунку на одну особу (GNI per capita, current US\$) (рис.1.1), тобто у рівні показника, яким характеризується продуктивність праці. Як показано на рис.1.1, рівень валового національного доходу у розрахунку на одну особу (GNI per capita, current US\$) в країнах-членах ЄС в середньому в 4,1 рази вищий, ніж в країнах, що увійшли до ЄС в травні 2004 року та в 19,6 рази є вищим ніж в середньому по країнах, що входили до 1991 року у Радянський Союз. Так в Україні за даними Світового банку у